

# คติความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิของชาวไทยพุทธ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

อ้อมใจ วงษ์มณฑา<sup>1</sup> และ บัญชา สำเร็จกิจ<sup>2</sup>

<sup>1</sup>สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา

<sup>2</sup>สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

<sup>1,2</sup>มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

## บทคัดย่อ

ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่มีอยู่จริงและมีอำนาจให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่อยู่อาศัยหรือทำกิจกรรมในสถานที่นั้น บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา พิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิและคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยพุทธอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ชาวบ้านและปราชญ์ชาวบ้านที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านโคกโพธิ์ หมู่บ้านมะกรูด หมู่บ้านบางโกระ หมู่บ้านนาเกตุ จังหวัดปัตตานี

จากการศึกษาพบว่า ประวัติความเป็นมา พิธีกรรม และคติความเชื่อในการตั้งศาลพระภูมิถือเป็นชุมชนเข้มแข็งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประชาชนมีความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมพหุวัฒนธรรมให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และเป็นชุมชนที่มีผู้นับถือศาสนาพุทธเป็นจำนวนมาก ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

อิทธิพลของศาลพระภูมิที่มีต่อผู้ที่ตั้งศาลไว้ในบ้านและครอบครัวย่อมส่งผลให้เกิดอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ในภาวการณ์เปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ด้านสังคม เชื่อว่าส่งผลต่อการดำรงชีวิต เนื่องจากคติความเชื่อที่แฝงอยู่ในข้อปฏิบัติและข้อห้ามไม่ส่งผลให้เป็นเป็นรูปธรรม หากแต่เป็นการขัดเกลาจิตใจของผู้อาศัยในบ้านด้วยการวิธีซึมซับเอาแง่คิดต่าง ๆ ที่เกิดจากหลักปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อพระภูมิ เป็นการช่วยสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนกับคนนอกชุมชน และส่งเสริมให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกัน

2) ด้านการศึกษา ความสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านนี้ของบรรพบุรุษไทยให้คงอยู่ต่อไปไม่สิ้นสุด เนื่องจากการศึกษาสามารถเชื่อมโยงได้กับแขนงวิชาสาขาต่างๆ

3) ด้านเศรษฐกิจ เชื่อว่าส่งผลให้เกิดลูกโซ่ขึ้นในระบบเศรษฐกิจ ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย ระหว่างผู้ตั้งศาลพระภูมิกับผู้ประกอบพิธี ระหว่างผู้ตั้งศาลพระภูมิกับพ่อค้าแม่ค้าที่ขายสินค้าเกี่ยวกับเครื่องสังเวยจนถึงอาหารคาวหวาน และห่วงโซ่ระหว่างพ่อค้าแม่ค้ากับเกษตรกรที่ผลิตสินค้าป้อนสู่ตลาด

4) ด้านสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านถือกันว่าจะไม่ทำให้บริเวณนั้นสกปรก เพราะกลัวจะถูกลงโทษ และบริเวณที่ตั้งศาลพระภูมิจะไม่มีใครกล้าตัดไม้ทำลายป่า เพราะกลัวจะถูกลงโทษ

จึงเห็นได้ว่าศาลพระภูมิมีอิทธิพลทางด้านจิตใจของผู้อยู่อาศัยโดยตรง เมื่อเราเกิดความสบายใจเป็นที่พึงพอใจ มีความปลอดภัยในชีวิตและความเป็นอยู่ ชาวบ้านจึงมีความเห็นตรงกันว่า การมีศาลพระภูมิไว้ในบ้านเป็นสิ่งที่ดี

**คำสำคัญ ;** คติความเชื่อ, พิธีกรรม, พระภูมิ, ศาลพระภูมิ

# A Study of Faith and Rites Related to Spirit Houses of Thai Buddhists in Khok Pho District, Pattani Province

Aomchai Vongmonta<sup>1</sup> and Banchar Sumrejkit<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Princess Galyani Vadhana Institute of Cultural Studies

<sup>2</sup> Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences

<sup>1,2</sup> Prince of Songkla University, Pattani Campus, Thailand

## Abstract

This research was conducted to study the historical background of the rites of setting up a spirit house and the faith which influenced in Khok Pho district, Pattani province. Document data collection and interviews with the locals and folk intellectuals at Makrut, Bangkro, and Naket villages were utilized to obtain the process of setting up a spirit house. The findings were as follows.

The rites of setting up a spirit house influenced people's way of life in different aspects.

1. Social aspect: Concrete influences of the rites were not obviously witnessed. However, the morality of the householders was indirectly refined via the appropriate practice towards the spirit house.

2. Educational aspect: The wisdom of setting up a spirit house should be inherited since the knowledge could be linked to different fields of study.

3. Economic aspect: The rites of setting up a spirit house resulted in economic circulation. There were connections between buyers and sellers, householders and setting-up specialists, householders and votive offerings sellers, as well as sellers and agriculturists.

4. Environmental aspect: The people believed that the spirit house should be cleaned and the trees around the area should be protected so as to avoid punishment. The research suggestions included 1) the conservation and promotion of local wisdom regarding faith and the rites of setting up a spirit house, and 2) the promotion of exquisite designs of spirit houses by the Thai artists as another form of tourist attraction.

Therefore, it is significant that to the villagers, a spirit house should be set up as it had direct spiritual influences on the residents in terms of their comfort, safety, and well-being.

**Keywords;** Faith, Rite, Spirit, Spirit House

## ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

ความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นได้หลายประการ โดยความเชื่ออันดับแรกของมนุษย์ คือความเชื่อในการเคารพนับถือธรรมชาติ เชื่อว่าธรรมชาติสามารถทำให้เกิดทุกข์สุขได้ การนับถือผีสงเทวดา โดยเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ธรรมชาติเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ความเชื่อในผีบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าบรรพบุรุษเหล่านั้นยังเป็นผู้ปกครองลูกหลานอยู่ คนไทยเชื่อในสิ่งที่มีองไม่เห็นตัว เพราะเชื่อว่ามีฤทธิ์หรืออำนาจเหนือคน อาจทำให้เกิดผลดีผลร้ายแก่คน เรียกความเชื่อนี้ว่าลัทธิถือผีสงเทวดา การดำรงชีวิตของคนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ มากมายและความเชื่อที่สำคัญอย่างหนึ่งคือความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ โดยเชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่มีอยู่จริงและมีอำนาจที่จะให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่อยู่อาศัยหรือทำกิจกรรมใด ๆ ในสถานที่นั้น ๆ (พงศธร แสงวิภาค, 2520) พระภูมิถือว่เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์มีพลังอำนาจคุ้มครองแก่ผู้เคารพนับถือ ซึ่งได้รับอิทธิพลการสืบทอดความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์ผสมผสานกับศาสนาพุทธ จนเกิดเป็นความเชื่อว่พระภูมิคือผู้ที่ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองแก่พื้นที่บนโลกบริเวณต่าง ๆ ให้เกิดสันติสุข และเกิดความปลอดภัย ความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่มีปรากฏให้เห็นทั่วไปในสังคมไทย พระภูมิเจ้าที่มีความผูกพันและความสำคัญในด้านจิตใจของผู้นับถือว่เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นของสูงจะไม่หลบลี้ พระภูมิเจ้าที่นั้นไม่สามารถอาศัยอยู่ในบ้านคนได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการเคารพพระภูมิเจ้าที่และขอให้ช่วยดูแลความทุกข์สุขให้กับคนในครอบครัว จึงจัดสถานที่ให้อยู่คือจัดทำเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ ให้เรียกว่า “ศาลพระภูมิ” (แก้ว สุพรรณ, 2543) ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ วงศ์ทิพย์ ปินทะสุด (2513) ที่กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่คติความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมินี้เองคงเป็นเหตุให้เกิดประเพณีเกี่ยวกับประตุ คนโบราณถือเรื่องประตุกันเคร่งครัดมาก คนโบราณห้ามเหยียบธรณีประตุ อาจเพราะถือว่ที่ธรณีประตุเป็นที่อยู่ของพระนครราชซึ่งเป็นพระภูมิของบันได และการสร้างประตุในสมัยก่อนถือเคร่งครัดมาก ให้มีความกว้างเพียง 4 ฝ่าเท้ากับก้อยหนึ่งเท่านั้น จุดประสงค์ของคนโบราณคงมีมากกว่าจะเชื่อว่ที่ประตุเป็นที่สิงสถิตของพระภูมิ อาจเป็นเพราะการที่ประตุแคบจะป้องกันพวกขโมยไม่ให้เข้ามาได้โดยสะดวก อีกประการหนึ่ง การทำธรณีประตุถ้าคนรีบร้อนก็จะสะดุด (วงศ์ทิพย์ ปินทะสุด, 2513) คติความเชื่อในการตั้งศาลพระภูมียังมีอิทธิพลต่อ

การดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนคือ 1) ด้านสังคม จะเห็นได้ว่าความเชื่อในการตั้งศาลพระภูมิมีอิทธิพลในการรวมกลุ่มปฏิสัมพันธ์ต่อกัน วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี คติความเชื่อเปรียบเสมือนกลอุบายให้มีการเชื่อมโยงระหว่างคนในครอบครัว บ้านสู่บ้าน บ้านสู่ชุมชน และชุมชนสู่อีกชุมชนหนึ่ง ทำให้เกิดการสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด 2) ด้านการศึกษา ศาลพระภูมิเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน แฝงไปด้วยความรู้เนื้อหาสาระแนวคิดด้านการศึกษามากมาย ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจในส่วนอื่น ๆ ด้วย เช่น ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วรรณกรรม วรรณคดี ประวัติศาสตร์ของไทย และหลักคำสอนทางศาสนา 3) ด้านเศรษฐกิจ การตั้งศาลพระภูมิแต่ละศาลมีอุปกรณ์มากมาย ตั้งแต่ตัวศาล ตุ๊กตาในการประกอบศาล และเครื่องสังเวย ล้วนแต่เป็นการส่งเสริมการเกษตร นำไปสู่การค้าขาย การแลกเปลี่ยนระหว่างกัน เกิดการเสียสละ แบ่งปันร่วมกัน นำไปสู่การสร้างงานสร้างรายได้สู่ชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และผู้ประกอบการพิธีกรรมการตั้งศาลพระภูมิเป็นการส่งเสริมให้ดำรงอยู่ซึ่งพิธีกรรมของการตั้งศาลพระภูมิ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม การตั้งศาลพระภูมิในบ้านหรือในชุมชนจะเห็นได้ว่าที่บริเวณตั้งศาลพระภูมิจะมีความสะอาดร่มรื่น ชาวบ้านไม่กล้าตัดต้นไม้หรือทิ้งขยะ เพราะกลัวศาลพระภูมิจะลงโทษ จึงถือได้ว่าเป็นการอบรมลูกหลานไปในตัว แสดงให้เห็นว่าเมื่อนุชนมีความเชื่อย่อมเกิดความคิด การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผนและวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ร่วมกันในสังคมให้ดำเนินไปตามวิถีทางแบบต่าง ๆ ความเชื่อในเรื่องการให้คุ้มครอง ให้โทษของศาลพระภูมิเป็นการเสริมสร้างอำนาจ การตัดสินใจ และควบคุมกฎระเบียบให้กับสมาชิกในครอบครัว (ยศ สันตสมบัติ, 2537) นอกจากนั้นในภาวะวิกฤติของชุมชนความเชื่อในการนับถือพระภูมิเจ้าที่ไดกลายเป็ศูนย์กลางในการเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีเป็นพลังในการต่อสู้ให้สามารถผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้อย่างราบรื่น (นารถฤดี วิวตติกุล, 2542) การสร้างศาลพระภูมิแต่โบราณจะนิยมสร้างศาลพระภูมิเป็นเรือนย่อเล็ก ๆ ตั้งบนเสาไม้กลางแจ้ง ภายในอาณาเขตรั้วบ้านจะเป็นเสาเดียว ตัวศาลตั้งบนปลายเสาอยู่ในระดับสายตา แต่ในสมัยหลังนิยมให้เหนือกว่าศีรษะเล็กน้อย (พลุลวง, 2547) และการตั้งศาลพระภูมิ ว. จินประดิษฐ์ (2534) ยังได้กล่าวไว้ว่าศาลพระภูมิหรือศาลเจ้าที่ต้องตั้งในพื้นที่ดิน ห้ามขึ้นบนบ้านหรือ

บนตึก ศาลเจ้ามีเสา 4 ต้น หากพื้นดินไม่มีที่ตั้ง จะตั้งชั้นบนหรือดาดฟ้าก็ได้แต่ไม่ใช่ศาลพระภูมิเจ้าที่ จะต้องเป็นศาลพระพรหมหรือศาลเทพารักษ์ ศาลเทพ จะต้องจัดตั้งเป็นรูปศาลที่มีเสาด้านเดียว 4 ต้น หรือ 6 ต้นก็ได้ ขึ้นอยู่กับขนาดของศาล ถ้าหากตั้งบนพื้นดินเป็นศาลเสา 6 ต้นก็จะเชิญขึ้นอยู่ร่วมกันได้หมดทุกพระองค์ (ว. จินประดิษฐ์, 2534)

ภาคใต้เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิและมีวิธีปฏิบัติในเรื่องพระภูมิสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์การสั่งสมมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลายพหุวัฒนธรรม และเป็นแหล่งที่มีความเจริญทั้งศาสนาพุทธ อิสลามและพราหมณ์ ตลอดจนคติความเชื่อในเรื่องของเทพ เทวดา เทพารักษ์ ภูตผี วิญญาณ พระภูมิเจ้าที่ จึงทำให้เกิดคติความเชื่อหลากหลายมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางศาสนา ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของประชาชนในจังหวัดปัตตานีคือความเชื่อเกี่ยวกับพระภูมิเจ้าที่ ซึ่งการปฏิบัติตนต่อความเชื่อนี้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนและสังคมเป็นอันมาก

เหตุผลของการเลือกศึกษาชุมชนในอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ด้วยเหตุผล 3 ประการ ดังนี้ 1) ความเก่าแก่ของชุมชน ประวัติเมื่อประมาณ ร.ศ. 119 อำเภอโคกโพธิ์ ขึ้นอยู่กับเมืองหนองจิกซึ่งเป็น 1 ใน 7 หัวเมืองที่แยกออกมาจากเมืองปัตตานีเดิม ได้แก่ ปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง สายบุรี ยะลา ะแงะ และรามัน ต่อมา ร.ศ. 125 ได้สถาปนาเป็นมณฑลปัตตานีขึ้น โคกโพธิ์ได้ยกฐานะเป็นอำเภอแยกจากอำเภอหนองจิกเป็นอำเภอใหม่ มีชื่อว่าอำเภอเมืองเก่า ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 บ้านนาเกตุ ตำบลมะกรูด ต่อมาจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอมะกรูด ตามชื่อตำบลที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ ปี พ.ศ. 2472 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ได้เสด็จมาทอดพระเนตรสุริยุปราคา จึงได้พิจารณาหาสถานที่เป็นที่ประทับ และตั้งกล้องดูดาวทรงเห็นว่าหลังสถานีรถไฟโคกโพธิ์ซึ่งเป็นที่ว่าการอำเภอในปัจจุบัน มีสภาพเหมาะสมได้สร้างพลับพลาและที่พักสำหรับเจ้าหน้าที่ และเมื่อเสร็จการรับเสด็จ ที่ก่อสร้างนั้นมีอาคารหลายหลังที่สามารถใช้เป็นที่พักการอำเภอและบ้านพักจึงได้ย้ายมาสถานที่แห่งนี้ และปี พ.ศ. 2482 ได้เปลี่ยนชื่อจากอำเภอมะกรูดมาเป็น อำเภอโคกโพธิ์ ตามชื่อของตำบลของอำเภอโคกโพธิ์จนปัจจุบันมีอายุถึง 97 ปี 2) ชุมชนที่มีการตั้งศาลพระภูมิหนาแน่น เพราะมีชาวไทยพุทธ

อยู่ในพื้นที่ร้อยละ 22.04 3) ชุมชนนี้ยังไม่มีใครทำวิจัยในเรื่องดังกล่าวมาก่อนจากการสำรวจ  
ของผู้วิจัยยังไม่มีใครวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านด้านคติความเชื่อและพิธีกรรม  
ในการตั้งศาลพระภูมิ

จากภูมิปัญญาชาวบ้านด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิที่มี  
อิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในวิถีชีวิตของคนไทยดังกล่าว  
มานี้ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาคติความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิของ  
ชาวไทยพุทธ อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและ  
พิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิในอำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี 2) เพื่อศึกษาคติ  
ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยพุทธในอำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

### ขอบเขตการวิจัย

ด้านเนื้อหาและข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวกับศาลพระภูมิ ด้านประวัติความเป็นมา  
พิธีกรรม โดยเชื่อมโยงให้เห็นถึงแนวคิด คติความเชื่อ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอิทธิพล  
ต่อการดำรงชีวิตในวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ส่วนด้านข้อมูลได้ศึกษาเอกสาร ตำรา  
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคสนาม

ด้านระเบียบวิธีวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)  
เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร ข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกต การสัมภาษณ์ และ  
การสนทนากลุ่ม

ด้านพื้นที่ เป็นชุมชนไทยพุทธในเขตอำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เพราะเป็น  
ชุมชนเข้มแข็งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประชาชนมีความปรองดองสมานฉันท์ในสังคม  
พหุวัฒนธรรมให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และเป็นชุมชนที่มีผู้นับถือศาสนาพุทธ  
เป็นจำนวนมาก

ประชากรคือชุมชนไทยพุทธอำเภอกอโกโพธิ์ ได้แก่ หมู่บ้านโคกโพธิ์ 12 หมู่บ้าน,  
หมู่บ้านมะกรูด 7 หมู่บ้าน, หมู่บ้านบางโกระ 5 หมู่บ้าน, หมู่บ้านนาเกตุ 7 หมู่บ้าน กลุ่ม



ตัวอย่างโดยสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ชาวบ้านที่ตั้งศาลพระภูมิที่เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือบุคคลภายในครอบครัวที่สามารถให้ข้อมูลได้ มีอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชาวบ้านที่ตั้งศาลพระภูมิที่เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือบุคคลภายในครอบครัวที่สามารถให้ข้อมูลได้ ที่มีอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป จำนวน 30 คน และประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา คติความเชื่อ พิธีกรรม และลักษณะโครงสร้างต่างๆ ของศาลพระภูมิ จำนวน 3 คน

## วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 1) แบบสำรวจเบื้องต้น เพื่อสำรวจสภาพบ้านเรือนภายในชุมชน สภาพการตั้งศาลพระภูมิ ทำเลการตั้งศาลพระภูมิ สภาพแวดล้อมของชุมชนและสภาพแวดล้อมบริเวณที่ตั้งศาลพระภูมิ 2) ข้อคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Non – Structured Interview) และแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) 3) แบบสังเกตที่มีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบที่ไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) 4) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Guideline) 5) เครื่องมืออื่นๆ ได้แก่ สมุดบันทึกประจำวัน กล้องถ่ายภาพ เทปบันทึกเสียง

เก็บข้อมูลภาคสนามโดย 1) ทำการเดินสำรวจพื้นที่แนวติดต่อระหว่างชุมชน จัดทำแผนที่ทางกายภาพ และสำรวจกลุ่มประชากรที่ตั้งศาลพระภูมิ 2) ทำการสัมภาษณ์ถึงทราบประวัติความเป็นมา คติความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากเอกสาร และข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมถึงการจดบันทึกเอกสารและการบันทึกเทปมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป โดยดัดแปลงตามแนวคิดของ สุกางค์ จันทวานิช (2546) ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาแบบเทคนิคสามเส้า (Triangulation Method) โดยการอธิบายเชิงพรรณนา อาศัยกรอบ

แนวคิดมาใช้ในการอธิบาย และดำเนินการสรุปผล ดังนี้ 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ วิธีตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ ที่มองเห็น ได้แก่ พิธีกรรมการตั้งศาลพระภูมิ การบูชาและสถาปตยกรรมของศาลพระภูมิ เป็นต้น 2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไป โดยการใช้วัฒนธรรมแนวคิด และทฤษฎีเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลถึงการจัดระเบียบทางสังคม การทำหน้าที่ของระบย่อยแต่ละโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับศาลพระภูมิ วิเคราะห์บทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ พื้นฟู ความเชื่อ พิธีกรรม และสถาปตยกรรมของศาลพระภูมิ 3) การกระทำ (Acts) คือ เหตุการณ์ สถานการณ์ หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาหนึ่งไม่ยาวนานหรือต่อเนื่อง

กำหนดขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ ดังต่อไปนี้ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์และการบันทึกข้อมูลในการลงพื้นที่แต่ละครั้ง จะทำการวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องไปพร้อมๆ กันกับการเก็บข้อมูล โดยจัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นต่างๆ พิจารณาข้อมูลที่ได้แต่ละครั้งว่ามีเพียงพอที่จะตอบคำถามได้หรือไม่ แล้วหาข้อมูลเพิ่มเติมในครั้งต่อไป 2) การวิเคราะห์ข้อมูลรวม เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าคือ จากการสังเกตการสัมภาษณ์และเอกสารต่างๆ หรือจากการสัมภาษณ์ซ้ำๆ จากบุคคลและสถานที่ ที่แตกต่างกันจนกว่าจะได้ข้อสรุปที่ชัดเจนเป็นภาพรวมที่สามารถตอบคำถามได้ 3) นำข้อมูลที่ได้จำแนกไว้เป็นหมวดหมู่นั้นๆ มาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยการสรุปประเด็นต่างๆ เพื่อตอบสนองจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลของการวิเคราะห์ข้อมูล มาเรียบเรียงผลจากการวิจัยตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยผู้วิจัยเริ่มจากการเตรียมเนื้อหาให้ครบถ้วนตามความมุ่งหมายของการวิจัย วางเค้าโครงของการเขียนรายงาน แล้วจึงลงมือเขียนโดยเน้นที่ความถูกต้อง รัดกุม ชัดเจน มีความต่อเนื่องและเชื่อมโยงกัน และมีภาพประกอบบางช่วง บางตอน

## สรุปผลวิจัย

พิธีการตั้งศาลพระภูมิในอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ พราหมณ์- ฮินดู แม้วิธีและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม รายละเอียดปลีกย่อยจะเป็นไปตามดุลยพินิจของปราชญ์ชาวบ้าน แต่หลักการที่สำคัญก็ยังคงเป็นไปในแนวทางเดียวกันคือต้องแม่นยำทุกขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นการหาฤกษ์ยาม สถานที่ วันเวลา ทิศทาง เครื่องสังเวย คำกล่าวและคำบูชาจะผิดพลาดไม่ได้ ทุกอย่างต้องมีความพร้อมจะขาดหรือเกินไม่ได้ ไม่งั้นนั้นแล้วจะทำให้คนที่อาศัยอยู่ในบ้านไม่มีความสุข

วันที่นิยมตั้งศาลพระภูมิ 1) วันพุธ พุทธศักราชตั้งศาลพระภูมิบ้านเรือน 2) วันพฤหัสบดี ศุกร์ตั้งศาลพระภูมินา สวน วัด 3) วันอาทิตย์ อังคารและวันพฤหัสบดี ตั้งพระภูมิค่าย คู ประตู หอรบ 4) วันเสาร์ตั้งศาลพระภูมิทวาร บันได 5) วันจันทร์ พุธตั้งศาลพระภูมิ เรือนหอ

วันและเดือนที่ห้ามตั้งศาลพระภูมิ 1) เดือนธันวาคม วันต้องห้ามคือวันพฤหัสบดีและเสาร์ 2) เดือนมกราคม วันต้องห้ามคือวันอังคาร 3) เดือนกุมภาพันธ์ วันต้องห้ามคือวันอังคาร 4) เดือนมีนาคม วันต้องห้ามคือวันจันทร์ 5) เดือนเมษายน วันต้องห้ามคือวันพฤหัสบดีและเสาร์ 6) เดือนพฤษภาคม วันต้องห้ามคือวันพุธและศุกร์ 7) เดือนมิถุนายน วันต้องห้ามคือวันอังคาร 8) เดือนกรกฎาคม วันต้องห้ามคือวันจันทร์ 9) เดือนสิงหาคม วันต้องห้ามคือวันพฤหัสบดีและเสาร์ 10) เดือนกันยายน วันต้องห้ามคือวันพุธและศุกร์ 11) เดือนตุลาคม วันต้องห้ามคือวันอังคาร 12) เดือนพฤศจิกายน วันต้องห้ามคือวันจันทร์

การเลือกสถานที่ตั้งศาลพระภูมิ 1) ตั้งศาลที่ริมรั้วบ้านข้างใดก็ได้และมักจะให้ตั้งอยู่ด้านหน้าบ้าน แต่มีใช้หันหน้าเข้าประตูบ้าน 2) ควรอยู่ที่ตอนน้ำไม่ท่วมถึง ไม่มีสิ่งปกคลุม 3) ต้องไม่ถูกเงาของตัวบ้านทอดลงมาทับ 4) ต้องเป็นบริเวณพื้นที่ที่ไม่มีทางน้ำไหลผ่านหรือมีท่อระบายน้ำ 5) ต้องเป็นบริเวณพื้นที่ที่ไม่มีสิ่งกีดขวาง 6) ต้องเป็นบริเวณพื้นที่สูงกว่าพื้นบ้าน 7) ระดับความสูงของศาล ควรสูงเหนือระดับสายตาของผู้เป็นเจ้าของบ้านขึ้นไปเล็กน้อย เมื่อยืนที่พื้นดินเดิม 8) เนื้อที่สำหรับตั้งศาลพระภูมิ มีขนาดประมาณ 2 ตารางเมตร 9) ต้องเป็นบริเวณพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่สี่เหลี่ยม กว้างยาวด้านละ 4 วา 4 ศอกจะทำให้เดินรอบศาลพระภูมิได้

ทิศเทวดาในการตั้งศาลพระภูมิ ได้แก่ ทิศตะวันออก ตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันออกเฉียงใต้และทิศเหนือ ข้อพึงระวังคือรูปเทพารักษ์ห้ามหันหน้าออกตรงทางเข้าบ้าน ทิศต้องห้าม ได้แก่ ทิศตะวันตกและทิศใต้

เครื่องสังเวยพระภูมิ ได้แก่ ของคาว ของหวาน ข้าวตอก เหล้า น้ำชา แป้งกระแจะ น้ำมันหอม บายศรีปากชามไข่มุกยอด พานหมากพลู บุหรี่ ผ้าขาว ดอกไม้ ธูปเทียนและผลไม้ แต่ผลไม้บางชนิดไม่สามารถนำมาสังเวยพระภูมิได้ เช่น ละมุด มะเฟือง มะไฟ ลูกจาก เป็นต้น เพราะเชื่อว่าชื่อของผลไม้เป็นคำอัปมงคล และต้องมีโต๊ะ เก้าอี้ รมกระดาช พาน วางเจี๊วด เงินบูชาครูธูปเทียน ชันทองเหลือง ใบเงิน ใบนาค ใบชัยพฤกษ์ ใบทับทิม ใบมะยม หญ้าคามัดรวมกัน

เครื่องสังเวยบูชาครู ได้แก่ ขนมต้มแดง-ขาว ข้าวเหนียวเหลือง-ขาว กล้วย อ้อย ถั่ว งา ข้าวตอก ดอกไม้ ของคาว ของหวาน

เครื่องสังเวยเจ้าที่ ได้แก่ เหล้า ไก่ ของคาว ของหวาน

ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตด้านสังคม พบว่า การตั้งศาลพระภูมิส่งผลต่อการขัดเกลารูปร่างจิตใจของผู้อาศัยในบ้านด้วยการซึมซับเอาแง่คิดที่เกิดหลังจากปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อพระภูมิทำให้ครอบครัวมีความสุข มีที่พึงพอใจ เมื่อทำดีท่านจะช่วยเหลือ ปกป้องรักษา ส่งผลให้เกิดความสำเร็จในด้านต่างๆ แม้ว่าจะมองไม่เห็นเป็นรูปธรรม แต่ที่สามารถมองเห็นได้นั้นคือความสบายใจ โดยเฉพาะในด้านการประกอบอาชีพ ก่อนที่จะเริ่มทำงานใดๆ ก็ตามหากได้กราบไหว้ศาลพระภูมิแล้วจิตใจก็สบาย ไม่เครียด ความเคารพต่อศาลพระภูมิยังทำให้บุคคลภายในครอบครัวไม่กล้าทำผิด รู้จักเคารพยำเกรง มีจิตใจเมตตา รอบคอบ อ่อนน้อมถ่อมตน และคิดว่าหากทำในสิ่งที่ไม่ดีก็จะได้รับในสิ่งที่ไม่ดีคืนมา การบูชาสังเวยอย่างถูกต้องวิธี อย่างจริงจัง จังใจ สม่าเสมอก็จะเกิดความมั่นใจ มีกำลังใจในการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงประสบผลสำเร็จในการทำงาน สุขความเจริญก็ย่อมเกิดตามมา ดังจะเห็นได้จากการถวายเครื่องสังเวย การเคารพกราบไหว้ การไม่ลบหลู่การรักษาความสะอาดบริเวณศาลพระภูมิล้วนเป็นสิ่งที่ช่วยปลูกฝังจิตสำนึกทางด้านการมีคุณธรรมอัน ได้แก่ การเคารพบน้อม กราบไหว้สถานที่ทุกสถานที่ มีเจ้าของ ทั้งที่มีตัวตนและที่เราไม่สามารถสัมผัสได้ บุคคลใดให้เกียรติผู้อื่นผู้นั้นก็จะได้รับเกียรตินั้นและมีความปลอดภัย สงบสุข และความเชื่อยังตอบสนองออกมาให้เห็นเป็น

รูปธรรมการแนะนำคนในครอบครัวต่อศาลพระภูมิ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะเด็ก ๆ จะมีความเข้าใจที่ถูกต้อง ด้านชุมชนความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิ ยังมีส่วนช่วยให้ชุมชนมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เชื่อมั่นต่อการทำดีร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะเห็นได้ว่า คุณธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ติดตัวเราไปตลอด เพราะเป็นสิ่งที่มียู่ภายในจิตใจ และสามารถที่จะสื่อให้ผู้อื่นรับรู้ได้ โดยผ่านการกระทำและการพูด กระบวนการนี้เป็นการเปลี่ยนจากคุณธรรมมาเป็นจริยธรรมที่ส่งผลต่อสังคมรอบข้าง เป็นการกำหนดกฎระเบียบทางอ้อมตั้งแต่ระดับเล็ก ๆ คือ ครอบครัว ชุมชนและสังคม นอกจากสังคมจะได้รับประโยชน์แล้วผู้อาศัยในบ้านเองก็ได้รับประโยชน์ด้วยเหมือนกัน โดยชาวบ้านทุกคนยังเชื่อกันว่า ศาลพระภูมิเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทำมาค้าขึ้นเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านการงาน การศึกษา อาชีพและด้านอื่นๆ กล่าวได้ว่าความเชื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับชาวบ้าน ส่วนบทบาทที่มีต่อสังคมคือช่วยสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนกับคนนอกชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่น ๆ ในชุมชนและชุมชนอื่นๆ เป็นความสัมพันธ์ฉันพี่น้องร่วมบรรพบุรุษเดียวกัน มีการเคารพผู้อาวุโส พ่อแม่ ซึ่งเป็นตัวแทนของปู่ ย่า ตา ยาย ผู้ถ่ายทอดคุณค่าดั้งเดิม และเป็นสิ่งที่สำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม โดยมีบทบาทที่สำคัญต่อชุมชน คือช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีงามภายในชุมชนและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน ซึ่งส่งผลสำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อวิถีชีวิต และความเจริญในสังคมปัจจุบัน ส่งผลให้ความเชื่อบางส่วนหายไป ทำให้เด็ก ๆ รุ่นใหม่ไม่เข้าใจเกี่ยวกับศาลพระภูมิ คราวที่จะมีการแนะนำให้ลูกหลานมีความเชื่ออย่างมีเหตุผล ไม่หลงมงาย คิดแยกแยะดีชั่วได้โดยใช้วิจารณญาณของตนเองถือเป็นสิ่งที่ดีเพราะเด็ก ๆ จะได้เข้าใจถูกต้อง ช่วยดูแลรักษาและจัดเครื่องสังเวยที่ถูกต้อง ในด้านชุมชนความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิ พบว่ามีส่วนช่วยให้ชุมชนมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เชื่อมั่นต่อการทำดีร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะเห็นได้จากการสังเวยพระภูมิที่มีศาลพระภูมิเป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน เมื่อถึงเวลาจะมารวมกลุ่มตัว มีการพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถามสารทุกข์สุกดิบซึ่งกันและกัน

ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตด้านการศึกษา พบว่า การศึกษาด้านศาลพระภูมิเป็นสิ่งที่มียุทธประโยชน์มาก สมควรได้รับการส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้า และสืบทอดเป็นตำรา หรือหลักสูตรไว้ให้ชนรุ่นหลังได้นำมาศึกษาต่อกันไป นอกจากนี้

ศาลพระภูมิยังเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีเนื้อหาสาระในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านวัฒนธรรมประเพณี วรรณคดี ประวัติศาสตร์ เป็นต้น จึงควรที่จะมีการจัดเข้าไว้ในเนื้อหาการเรียนการสอน เพราะถือว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีอย่างหนึ่งของสังคมไทยมาช้านาน ตั้งแต่ในอดีต คติความเชื่อที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ มีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาค ขณะที่วัดอุประสงค์ในการจัดตั้งเหมือนกัน และในปัจจุบันก็ยังมีการปฏิบัติกันอยู่ ควรที่จะส่งเสริมให้ลูกหลานและเด็กๆ ได้ศึกษาในสิ่งที่ถูกต้อง เพราะวันวันความรู้ในส่วนนี้จะหายไป หรือถ้าความเชื่อยังคงอยู่แต่ขาดความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นการถ่ายทอดการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ และเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างวัยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในระบบครอบครัว พ่อแม่อบรมสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการประพฤติปฏิบัติสืบทอดให้จากการสังเกต จด จำ ทำตาม และมีประสบการณ์สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นการเรียนรู้ผ่านสื่อ พิธีกรรมทุกพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตจากสภาพสังคมตลอดเวลา เป็นการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต ในด้านคติความเชื่อ พบว่ามีส่วนช่วยอบรมสั่งสอนคนในครอบครัวให้ประพฤติปฏิบัติดี เป็นการส่งเสริมการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีงามให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย พระภูมิจึงมีประโยชน์ในฐานะเป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมชนิดหนึ่ง เป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่ง แม้ว่าการนับถือพระภูมิจะเป็นการขัดกับพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติของคนไทย แต่ก็ยังเป็นลัทธินับถือเทวดาซึ่งติดมากับศาสนาพราหมณ์ จึงนับว่ามีประโยชน์ในฐานะที่เป็นการรักษาชาติไทยประการหนึ่งด้วย

ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตด้านเศรษฐกิจ พบว่า ชาวบ้านที่ตั้งศาลพระภูมิเชื่อว่าการตั้งศาลพระภูมิส่งผลให้เกิดห่วงโซ่อุปทานขึ้นในระบบเศรษฐกิจระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย ห่วงโซ่อุปทานถัดมาคือระหว่างเจ้าของบ้านกับปราชญ์ชาวบ้าน ห่วงโซ่อุปทานนี้ทำให้เกิดการจ้างงานที่ไม่ใช่การใช้แรงงานทั่วไป แต่เป็นการจ้างเอาภูมิปัญญาทางด้านคติความเชื่อที่มีอยู่ภายในสังคมไทยและเป็นการส่งเสริมให้ภูมิปัญญาด้านนี้ได้รับการสืบทอดให้อยู่คู่สังคมไทยตลอดไป การเชื่อมโยงผู้ที่เกี่ยวข้องในหลายๆ ด้าน โดยมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นตัวกลางเชื่อมตัวแปรเหล่านี้เข้าด้วยกันในภาวะทางเศรษฐกิจปัจจุบันคนตั้งศาลพระภูมิน้อยลง เพราะปราชญ์ชาวบ้านผู้ทำพิธี

ตั้งศาลพระภูมิเรียกว่ากราบแพงเกินไป เครื่องสังเวยพระภูมิและราคาของศาลพระภูมิค่อนข้างสูงเจ้าของบ้านต้องใช้งบประมาณมาก จึงส่งผลกระทบต่อการจัดตั้งศาลพระภูมิ แต่การจัดตั้งศาลพระภูมิจะยังคงอยู่ต่อไปอย่างแน่นอน เพียงแต่น้อยลงบ้างเท่านั้น ส่วนเครื่องสังเวยอันเป็นสิ่งที่ต้องทำประจำ สามารถปรับเปลี่ยนไม่ให้เป็นภาระลำบากแก่เจ้าของบ้าน เพราะเครื่องสังเวยไม่จำเพาะเจาะจงว่าต้องเหมือนเดิม หรือดีเลิศ มีอะไรก็สังเวยอย่างนั้น เครื่องสังเวยที่นำมาสังเวยก็เป็นสิ่งที่ชาวบ้านใช้สอยและบริโภคอยู่ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว จึงไม่กระทบมากนัก และสามารถปรับเปลี่ยนไปตามโอกาส ฐานะของผู้สังเวยได้ ในด้านการประกอบอาชีพทำศาลพระภูมิควรให้มีการสนับสนุน เพราะเป็นการส่งเสริมรายได้ ส่งเสริมเศรษฐกิจและอาชีพให้ผู้ประกอบอาชีพนี้ เพราะศาลพระภูมิแต่ละศาลบ่งบอกถึงความเป็นไทยมีความประณีตและลวดลายที่สวยงาม ซึ่งนับวันหาช่างทำลวดลายได้ยากอีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพมีรายได้เพิ่มขึ้น ถือว่าเป็นการสืบทอดฝีมือในการทำศาลพระภูมิให้ดำรงอยู่หนึ่ง ปัจจุบันคนไทยได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกในการสร้างบ้านเรือนและสถานที่ต่างๆ เป็นตัวตึกขนาดใหญ่ คิดว่าศาลพระภูมิควรมีรูปแบบที่เข้ากับตัวอาคารก็จะงดงามและเหมาะสม ด้วยเหตุนี้เองผู้ขายศาลพระภูมิจึงได้สร้างศาลพระภูมิเป็นแบบปูนปั้นทั้งเสาตัวศาลและออกแบบให้มีรูปลักษณะแปลกๆ ออกไปหลายแบบ แต่ยังคงรักษาหลังคาแบบทรงไทยไว้ให้แลดูศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นรูปแบบศาลพระภูมิโดยทั่วไปจะมีขนาดใหญ่กว่าเดิมมาก และมีรูปแบบต่างกัน คือมีลักษณะคล้ายโบสถ์ วิหาร เรือนยอด มณฑป พระปราสาท และปราสาท ตามสถานที่ราชการและอาคารร้านค้าใหญ่ๆ มักนิยมตั้งศาลพระภูมิใหญ่ราคาแพง ราคาของศาลพระภูมิในปัจจุบันกำหนดตามขนาด รูปแบบ ความงาม และสามารถจำหน่ายขายคล่อง เพราะมีการก่อสร้างอาคารและบ้านที่อยู่ใหม่เป็นประจำ อาคารสูงๆ บางแห่งที่ขาดแคลนที่ดินก็ยังสามารถจัดตั้งศาลพระภูมิไว้บนดาดฟ้าของอาคาร ส่วนเรื่องสีของพระภูมินั้นตามหลักนิยมแบบโบราณศาลพระภูมิจะมีสีทอง หรือจะตั้งตามสีประจำวันเกิดของเจ้าของบ้าน

ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า การตั้งศาลพระภูมิมีส่วนช่วยให้ระบบนิเวศมีความสมดุลและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแหล่งอาหาร สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์ไม้นานาชนิด เพราะเจ้าของบ้านจะปลูกต้นไม้ไว้อย่างสวยงาม หลากหลายชนิด จะไม่ทิ้งขยะในบริเวณที่ตั้งศาลพระภูมิ ไม่ทำให้บริเวณนั้นสกปรกและไม่ตัดต้นไม้ในบริเวณที่ตั้งศาลพระภูมิ จึงเป็นบริเวณที่สะอาดเรียบร้อย เป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านศาลพระภูมิมีส่วนช่วยในการดำรงรักษาระบบนิเวศของบ้านและชุมชน ซึ่งถือได้ว่าพิธีกรรมเป็นกลอุบายให้กลุ่มคนในสังคมมีการรวมกลุ่มกันเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาสังคมให้ดำรงอยู่ได้ เนื่องจากอิทธิพลโดยตรงของความเชื่อเกี่ยวกับศาลพระภูมิที่ได้ปลูกฝังมาในสังคมไทยตั้งแต่โบราณ พิธีกรรมและความเชื่อศาลพระภูมิ เป็นส่วนสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเกิดขึ้นเพื่อจัดระเบียบให้การผลิตและการจัดการทรัพยากร โดยการเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับบ้าน และการนับถือเกี่ยวกับพระภูมิก็ไม่ได้ส่งผลที่ไม่ดีต่อชุมชนหรือสังคม แต่ยังส่งผลให้มีจิตใจที่ดีงาม รู้จักบุญคุณ รู้จักการเสียสละ รู้จักเคารพต่อผู้ที่อยู่ก่อน ความเชื่อศาลพระภูมิเป็นสถานที่ที่ผู้มาอยู่ใหม่อุทิศให้ผู้ที่อยู่ในพื้นที่นั้นมาก่อน ซึ่งเป็นการแสดงน้ำใจไมตรีต่อกันของเพื่อนร่วมโลก ส่วนศาลพระภูมิที่รื้อถอน พบว่าส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยมากคนจะนำไปทิ้งไว้ตามต้นโพธิ์ในบริเวณวัด ดูแล้วไม่สวยงาม เป็นการเพิ่มภาระให้แก่วัด การทำเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าศาลพระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่มีใครกล้าทำลาย แต่ปราชญ์ชาวบ้านจะมีวิธีการในการจัดการปัญหาเหล่านี้ให้เกิดผลกระทบต่อจิตใจชาวบ้านที่ตั้งศาลพระภูมิได้น้อยที่สุด เช่น ตอนที่ตั้งศาลพระภูมิใหม่ ให้ทำลายศาลพระภูมิเก่า แล้วเอาส่วนที่แตกหักปูบนพื้นที่จะตั้งศาลใหม่ ก็ถือว่าเป็นการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมได้

สิ่งของที่เป็นมงคลใส่หลุมในพิธีจัดตั้งศาลพระภูมิ พบว่า เจ้าของบ้านต้องเตรียมเหรียญเงิน เหรียญทอง ใบเงิน ใบนาค ใบมะยม ใบนางค่อม ใบนางกวัก ใบรักซ้อน ใบทอง ใบกาหลง ดอกดาวเรือง ดอกปี่เขียน ดอกบานไม่รู้โรย ดอกพุทธรักษา ไม้ชัยพฤกษ์ อนึ่งของทุกอย่างไม่จำเป็นต้องมีครบถ้วน ให้ถือเอาความสะดวกของเจ้าของบ้านที่พอจะหามาได้



สิ่งของเครื่องใช้สำหรับประกอบพิธี เจ้าของบ้านต้องเตรียมของดังนี้  
 1) ศาลพระภูมิ 2) เเจ็ด 3) บริวาร ได้แก่ ตุ๊กตาหญิง - ชาย นางรำ ตุ๊กตาช้าง - ม้า  
 4) สิ่งของเครื่องใช้สำหรับพิธีจัดตั้งศาลพระภูมิมีดังนี้ แจกันดอกไม้ เชิงเทียน  
 กระถางธูป ผ้าผูกเจ็ด ผ้าพันศาล ผ้าแพร 3 สี นัตเรน นัตทอง ด้ายสายสิญจน์  
 ผ้าขาว ทองคำเปลว แป้งเจิม ดอกบัว ดอกไม้ 7 สี มัลลย์ 7 สี ชันน้ำมันต์ พานครูของหมอ  
 รูป เทียน และขี้ผึ้ง

แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศาลพระภูมิ พบว่า การตั้งศาลพระภูมิและ  
 การเซ่นสังเวยเป็นความต้องการทางใจ เมื่อปลูกบ้านใหม่ หรือย้ายที่อยู่ใหม่ หรือ  
 ได้ที่ดินผืนใหม่ บางทีเจ้าของบ้านอาจจะไม่มีความคิดที่จะตั้งศาล ต่อมาเกิดอาเพศขึ้น  
 แก่ครอบครัว จึงแก้ไขกันโดยวิธีบนบานศาลกล่าวก็ปรากฏว่าอาเพศนั้นหายไป  
 จึงเชื่อว่าพระภูมิเจ้าที่เป็นสิ่งที่มีจริง เจ้าของบ้านบางรายก็มีความคิดที่จะตั้งศาลพระภูมิ  
 อยู่แล้วจึงจัดตั้งขึ้นเมื่อมีที่อยู่ใหม่ เรื่องการนับถือเทวดาเป็นความต้องการทาง  
 สัญชาตญาณชนิดหนึ่งของมนุษย์จึงไม่จำเป็นต้องทำการธรรงค์เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริม  
 เพราะมันต้องเป็นไปตามความต้องการของคนเราอย่างแน่นอน

การถ่ายทอดคติความเชื่อ พบว่า ชาวบ้านจะยังคงให้ลูกหลานได้กราบไหว้ต่อไป  
 เพราะเป็นสิ่งที่ดีงาม ปฏิบัติเกี่ยวกับศาลพระภูมิอย่างถูกต้อง แนะนำลูกหลานให้ทราบถึง  
 วัตถุประสงค์ของการตั้งศาลพระภูมิ เพื่อที่จะได้สืบทอดและปฏิบัติตามต่อไปเพราะถือว่าเป็น  
 สิ่งที่ดีอยู่แล้ว และควรส่งเสริมให้ชุมชนมีการตั้งศาลพระภูมิมากขึ้น มีการแนะนำ  
 เยาวชนรุ่นหลังให้เข้าใจอย่างมีเหตุผล ชาวบ้านยังคงมอบความไว้วางใจในการปรับเปลี่ยน  
 กระบวนการเหล่านี้แก่ผู้ทำพิธีตั้งศาลพระภูมิว่ามีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไรด้วย

สถาปัตยกรรมศาลพระภูมิ พบว่า เรื่องสีของพระภูมิตามหลักนิยมแบบโบราณ  
 ศาลพระภูมิจะมีสีทอง แต่สำหรับเจ้าของบ้านที่นิยมใช้สีประจำวันเกิดของตนเอง  
 ควรใส่สีของศาลพระภูมิ ดังนี้ เกิดวันอาทิตย์ใช้สีชมพูหรือสีแดงอมชมพู เกิดวันจันทร์  
 ใช้สีเหลือง เกิดวันอังคารใช้สีม่วงแดง เกิดวันพุธใช้สีเขียว เกิดวันพฤหัสบดีใช้สีทอง  
 เกิดวันศุกร์ใช้สีฟ้า และเกิดวันเสาร์ใช้สีม่วง ศาลพระภูมิที่ถูกตั้งตามความนิยมดั้งเดิม  
 มีลักษณะแบบเรือนไทย ส่วนประกอบ ได้แก่ ข่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ฝาเรือน หลังคา  
 เป็นต้น

## อภิปรายผล

ปราชญ์ชาวบ้านและชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องศาลพระภูมิมาจากบรรพบุรุษ ศาลพระภูมิเป็นตัวเชื่อมระหว่างเจ้าของเดิมกับเจ้าของใหม่ให้สามารถอาศัยอยู่ด้วยกันได้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระจิตทิพย์ ประสุ่มพัว (2554) พบว่าการตั้งศาลพระภูมิ ประสงค์จะให้วิญญาณของเจ้าที่เจ้าทางตั้งแต่บรรพบุรุษและชั้นรุ่นต่อ ๆ มาที่วิญญาณ ยังไม่ไปเกิด ได้มีที่พักเมื่อผ่านมาบริเวณที่ตนปลูกบ้านอยู่ และสอดคล้องกับ วงศ์ทิพย์ ปิ่นทสุต (2513) วิจัยเรื่องพระภูมิเจ้าที่ได้อธิบายไว้ว่าพระภูมิเป็นเรื่องของความเชื่อมีรากฐานมาแต่สมัยมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์จนเป็นมนุษย์ที่มีวัฒนธรรม ปัจจุบันความเชื่อเรื่องพระภูมิจะยุติลงเมื่อใดไม่อาจทราบได้ คนหัวสมัยใหม่จะเห็นว่า เป็นเรื่องเหลวไหลที่จะนับถือในสิ่งที่ไม่มีตัวตน และบุคคลประเภทที่เชื่อถืออย่างมกมาย ถือเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อในพระภูมิเสื่อมไป การตั้งศาลพระภูมิทำให้มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นสิริมงคล มีความเชื่อมั่น ความสบายใจและรู้สึกปลอดภัยในชีวิต การเป็นอยู่ เพราะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง สอดคล้องกับงานวิจัยของธีรพล สยามพันธ์ (2538) ที่ชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติตามความเชื่อเป็นสิ่งที่มียุติพลต่อวิถีชีวิต หากได้มีการปฏิบัติตามความเชื่อและประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้อง จะมีอำนาจเร้นลับที่บันดาลให้เกิดความสุขความปลอดภัย ประสบผลสำเร็จในอาชีพ

พิธีกรรมการตั้งศาลพระภูมิเป็นไปตามคติความเชื่อที่ได้สืบทอดมา จึงต้องให้ ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการตั้งศาลมาตั้งโดยเฉพาะ ส่วนที่มีความสำคัญกับการตั้งศาลพระภูมิคือการหาฤกษ์ยาม สถานที่ วัน เวลาและทิศทางหรือแม้แต่ คำบูชาต่าง ๆ จะผิดไม่ได้ เพราะจะทำให้คนที่อาศัยอยู่ในบ้านไม่มีความสุข สอดคล้องกับจิรวรรณ บัวเผียน (2538) วิจัยความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิ ของชาวบ้านอำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่าชาวบ้านมีความเชื่อ และประกอบพิธีกรรมในการจัดตั้งศาลสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน การจัดตั้งศาลเริ่มตั้งแต่การเลือกสถานที่ ทิศ ฤกษ์ยาม เครื่องสังเวย มีการบูชาทุกวัน และในโอกาสแก่กัน การปฏิบัติตนตามข้อห้ามและข้อพึงปฏิบัติเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเคารพนับถือต่อศาลพระภูมิ ผลจากความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิ ได้แก่ ผลด้านจิตใจ ด้านคุณนิสัย ผลต่อสังคม วัฒนธรรม ได้แก่ ผลด้านการสืบทอดความเชื่อ ผลด้านอาชีพ

อิทธิพลของศาลพระภูมิที่มีต่อผู้ที่ตั้งศาลส่งผลให้เกิดอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านสังคม การตั้งศาลพระภูมิส่งผลต่อการดำรงชีวิตทางอ้อม เนื่องจากคติความเชื่อหรือภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในข้อปฏิบัติและข้อห้ามเกี่ยวกับศาลพระภูมิไม่ส่งผลให้เห็นเป็นรูปธรรม หากแต่เป็นการขัดเกลาคติใจของผู้อาศัยในบ้านด้วยการวิชิซึมซับเอาแง่คิดที่เกิดจากหลักปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อพระภูมิ สอดคล้องกับงานวิจัยของปณิธิ ศรีชัย (2540) กล่าวว่าความเชื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้กับชาวบ้าน ส่วนบทบาทที่มีต่อสังคมคือช่วยสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน สอดคล้องกับ สมพร รัตนบุรี (2546) ได้วิจัยภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนวัดบางสะแกในและชุมชนสามัคคีธรรม แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่าคติความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนด้านสังคม เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจสร้างความมั่นใจ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม นำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกัน และคนในสังคมจะพร้อมไปด้วยศีลธรรม มีความเคารพนอบน้อมต่อผู้ที่ควรเคารพ มีพฤติกรรมไม่ก้าวร้าว

ด้านการศึกษา การศึกษาศาลพระภูมิเชื่อมโยงได้กับแขนงวิชาด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม วรรณคดี ประวัติศาสตร์ คติความเชื่อ ศาสนา พฤติกรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ศาลพระภูมิเกี่ยวข้องกับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต ผ่านการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบ พิธีกรรมและคติที่แฝงอยู่ด้วยภูมิปัญญาทางด้านต่าง ๆ ของบรรพบุรุษไทยผ่านการสืบทอดอันยาวนานสู่ลูกหลาน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุกัญญา จันทะสุน (2538) ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านและกระบวนการถ่ายทอด : การศึกษาพิธีเสนเรือนของลาวโซ่ง จังหวัดพิษณุโลก พบว่าพิธีเสนเรือนเป็นพิธีกรรมการเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว เป็นพิธีกรรมของครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวจะต้องจัดเป็นประจำทุกปี ปีละครั้ง/3 ปีต่อครั้ง มีผลให้คนในครอบครัวมีความสุข เป็นสิริมงคลแก่บ้าน แสดงให้เห็นถึงกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านองค์ประกอบทางวัฒนธรรมคือ องค์วัตถุ องค์การ องค์พิธีการ

และองค์มีลักษณะการถ่ายทอดการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ชาวลาวโซ่งจะรับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษบิดามารดา ญาติพี่น้อง เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างวัย มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในระบบครอบครัว พ่อแม่อบรมสั่งสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการประพฤติปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตน สืบทอดได้จากการสังเกต จด จำ ทำตาม และมีประสบการณ์สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง เป็นการเรียนรู้ผ่านสื่อพิธีกรรมทุกพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตจากสภาพสังคมตลอดเวลา เป็นการศึกษาตลอดชีวิตคือมีการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย พิธีกรรมจะมีเนื้อหาสาระภูมิปัญญาเกี่ยวข้องกับการจัดองค์กรครอบครัวและเครือข่ายระดับความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษประโยชน์ของพิธีเสนเรือนในการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้แก่สมาชิกในสังคมลาวโซ่งและภูมิปัญญาทางด้านวัตถุที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคม

ด้านเศรษฐกิจ การตั้งศาลพระภูมิส่งผลให้เกิดลูกโซ่ขึ้นในระบบเศรษฐกิจระหว่างผู้ซื้อ-ผู้ขาย ระหว่างผู้ตั้งศาลพระภูมิ-ผู้ประกอบพิธีตั้งศาลพระภูมิ ห่วงโซ่ระหว่างผู้ตั้งศาลพระภูมิ-พ่อค้า แม่ค้าที่ขายสินค้าเกี่ยวกับเครื่องสังเวย ห่วงโซ่ระหว่างพ่อค้าแม่ค้ากับเกษตรกรที่ผลิตสินค้าป้อนสู่ตลาด ห่วงโซ่เหล่านี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับการตั้งศาลพระภูมิเป็นห่วงโซ่ที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์โดยมีผู้ที่ต้องการตั้งศาลพระภูมิเป็นตัวกลางคอยเชื่อมห่วงโซ่เหล่านี้ ภาวะเศรษฐกิจปัจจุบันมีผลกระทบต่อการตั้งศาลมาก แต่การตั้งศาลยังคงมีต่อไปแต่น้อยเท่านั้น ส่วนเครื่องสังเวยก็สามารถปรับเปลี่ยนไม่ให้เป็นภาระลำบากแก่ตนเอง เครื่องสังเวยที่หาได้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านใช้สอยและบริโภคอยู่ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว สามารถปรับเปลี่ยนไปตามโอกาสและฐานะของผู้สังเวยได้ สอดคล้องกับ สมพร รัตนบุรี (2546) ได้วิจัยภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนวัดบางสะแกใน และชุมชนสามัคคีธรรมแขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานครผลการวิจัยพบว่าคติความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนด้านเศรษฐกิจ การตั้งศาลจะเกี่ยวข้องกับผู้ที่ศาลเป็นอาชีพและผู้ต้องการจะตั้งศาลทำให้เกิดห่วงโซ่ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย ห่วงโซ่ระหว่างผู้ตั้งศาลกับผู้ประกอบพิธีตั้งศาล ห่วงโซ่ระหว่างผู้ตั้งศาลกับพ่อค้าแม่ค้าที่และห่วงโซ่ระหว่างพ่อค้าแม่ค้ากับเกษตรกรที่ผลิตสินค้าเกี่ยวกับศาลพระภูมิ

ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ชาวบ้านจะไม่ทิ้งขยะ ไม่ตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณที่ตั้งศาลพระภูมิ เพราะกลัวจะถูกลงโทษ จึงเห็นว่าไม่ว่าศาลพระภูมิจะอยู่ที่ไหนก็ส่งผลให้บริเวณนั้นร่มรื่น สะอาด เรียบร้อย เนื่องจากอิทธิพลโดยตรงของคติความเชื่อเกี่ยวกับศาลพระภูมิที่ได้ปลูกฝังมาตั้งแต่โบราณ สอดคล้องกับแนวคิดของ ยศ สันติสมบัติ (2542) ซึ่งเห็นว่าพิธีกรรมและความเชื่อเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเกิดขึ้นเพื่อจัดระเบียบให้กับการผลิตและการจัดการทรัพยากร โดยการเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า ปลูกฝังความรักความผูกพันกับสิ่งนั้น ๆ และไม่ทำลายในสิ่งที่ตนรัก สอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี และคณะ (2536) กล่าวว่าความคิดเรื่องพระแม่ธรณี แม่คงคา พระภูมิเจ้าที่ รุกขเทวดา เป็นตัวอย่างของการนำเอาธรรมชาติมาเป็นนามธรรมที่สื่อไปถึงส่วนลึกของใจ ที่เชื่อมโยงไปสู่อดีตประโยชน์ โดยสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้องให้คนเคารพธรรมชาติ คนเราถ้าเคารพอะไรย่อมไม่ทำลายสิ่งนั้น

## ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรจัดให้มีการอนุรักษ์ และส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้านด้านคติความเชื่อ และพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิให้คงอยู่ในสังคมต่อไป
2. ควรที่จะมีการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของศิลปะลวดลายและฝีมือของช่างไทยในการทำศาลพระภูมิ เพื่อเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว
3. ควรมีการเผยแพร่ให้ประชาชนเข้าใจ เห็นความสำคัญและสำนึกในคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านคติความเชื่อและพิธีกรรม ในการตั้งศาลพระภูมิที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชน
4. ควรนำเนื้อหาบางส่วนในงานวิจัยมาจัดพิมพ์เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา เพื่อให้เด็กได้อ่าน อันเป็นการสร้างสำนึกท้องถิ่นและให้เห็นถึงคุณค่าของความเชื่อที่มีต่อชุมชน

## ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาชาวบ้านด้านคติความเชื่อ และ พิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิของภาคต่างๆ

2. ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบของสังคมยุคข้อมูลข่าวสารต่อคติความเชื่อ และพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิว่ามีผลกระทบอย่างไร จะรักษาคติความเชื่อที่มีคุณค่านี้ได้อย่างไรในอนาคต

## เอกสารอ้างอิง

- แก้ว สุพรรณ. (2543). *ศาลพระภูมิ : เคล็ดวิธีและข้อปฏิบัติอันจะก่อให้เกิดสิริมงคล แก่บ้านเรือน*. กรุงเทพฯ: ไพลินบุคเนต.
- จิรวรรณ บัวเผียน. (2538). *ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิของชาวบ้าน อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2559). *การเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้าน นาป่าหนาด (รายงานการวิจัย)*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธีรพล สยามพันธ์. (2538). *ความเชื่อและพิธีกรรม ในการทำนาของชาวบ้าน ตำบลควมระพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- นารถฤดี วิวัฒน์กุล. (2542). *การดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มความเชื่อผีเจ้านายและ กลุ่มความเชื่อผีเทวดา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ปณิธิ ศรีชัย. (2540). *ความสัมพันธ์ระหว่างศาลเจ้ากับหมู่บ้านกรณีศึกษาชุมชน หมู่ 1 บ้านนา ตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ประเวศ ะสี และคณะ. (2536). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

- พงศ์ธร แสงวิภาค. (2520). *พื้นฟูวัฒนธรรมไทย*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง คณะมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริน.แฮ้า.
- พลุลลวง. (2547). *โชคกลาง สัญญาณ สังสรรค์ (รหัสวิทยา : พลักรัณลับ)*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- พระจิตทิภัทร์ ประสุมพั้ว. (2554). *คติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิของประชาชนเขตเทศบาล อำเภอเมือง จังหวัดเลย (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, เลย.
- มณี พยอมยงค์. (2536). *ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันติสมบัติ. (2542). *ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. ภาควิชาสังคมและมานุษยวิทยา และศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- ว. จินประดิษฐ์ (นามแฝง). (2534). *พิธีการตั้งศาลพระภูมิและศาลทุกชนิด*. กรุงเทพฯ: เจริญกิจ.
- วงศ์ทิพย์ ปิณฑะสุด. (2513). *พระภูมิเจ้าที่ (ปริยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- สมพร รัตนบุรี. (2546). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านคติความเชื่อและพิธีกรรมในการตั้งศาลพระภูมิที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชน วัดบางสะแกใน และชุมชนสามัคคีธรรม แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพฯ (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต)*. สถาบันราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพฯ.
- สุกัญญา จันทะสุน. (2538). *ภูมิปัญญาชาวบ้านและกระบวนการถ่ายทอด : การศึกษา “พิธีเสนเรือน” ของลาวโซ่ง จังหวัดพิษณุโลก (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.